

УДК 378.091.2:811.161.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-390-396

ТОРЧИНСЬКА Наталія Миколаївна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6182-0027>

e-mail: torchynskan@khmnu.edu.ua

ТОРЧИНСЬКИЙ Михайло Миколайович –

доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5268-0237>

e-mail: torchynskiyim@khmnu.edu.ua

ГРАМАТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ У ПРОФЕСІОГРАМІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

У сучасних умовах відстоювання української державності, української ідентичності, української мови держава потребує висококваліфікованих фахівців, здатних до саморозвитку, самореалізації, з умінням вчитися й навчати, тому вагоме місце посідають заклади вищої освіти, де формують професійно компетентних педагогічних працівників, із-поміж яких і майбутні вчителі української мови і літератури.

Мовний розбір – це один із найбільш ефективних видів вправ, у процесі якого учні / студенти в тексті виділяють певні мовні одиниці з метою їхнього детального аналізу відповідно до поставленої мети. Аналіз мовних одиниць можна проводити як на початку навчального року, семестру для перевірки рівня набутих знань (як пропедевтичний елемент навчання), так і після вивчення певного розділу (фонетики, лексикології, морфології, синтаксису тощо) (як підсумкова форма контролю). Проте найчастіше такі вправи набувають статусу тренувальних, що дозволяє діагностувати рівень міцності знань, глибину розуміння здобувачами освіти певного мовного явища, від чого залежить якість сформованих компетентностей у майбутнього вчителя та уміння використати знання на практиці, зокрема під час педагогічної діяльності. На відміну від інших типів вправ, де важливу роль відіграють творчість, креативність, мовні розбори виконуються згідно зі схемою, відповідно до зразка, за чітким алгоритмом, що дозволяє зберігати в пам'яті послідовність і забезпечує повноту аналізу.

Отже, сформовані й закріплені за допомогою низки вдало підібраних вправ і завдань, зокрема й лінгвістичних аналізів, граматичні компетенції дозволять студентам-філологам – майбутнім учителям української мови і літератури – на рівні автоматизму відчувати мову, добирати правильні форми слів, вправно будувати речення, що сприятиме реалізації комунікативної мови і водночас формуватиме граматичну грамотність у їхніх учнів у процесі педагогічної діяльності. Оскільки курс української мови в закладах загальної середньої освіти є комунікативно спрямованим, то висококваліфікований педагог із правильно сформованими граматичними компетенціями стане взірцем та орієнтиром для здобувачів освіти.

Ключові слова: граматична компетенція, професіограма вчителя, сучасна українська літературна мова, морфологія, синтаксис, лінгвістичний аналіз, мовний розбір.

TOTCHYNSKA Nataliia Mykolajivna –

PhD of philological sciences, Assistant Professor of the Department of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6182-0027>

e-mail: torchynskan@khmnu.edu.ua

TORCHYNSKYI Mychailo Mykolajovych –

Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian Philology, Khmelnytskyi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5268-0237>

e-mail: torchynskiyim@khmnu.edu.ua

GRAMMATICAL COMPETENCE IN THE PROFESSIOGRAM OF THE FUTURE TEACHER OF THE PHILOLOGY

In the current conditions of assertion of the Ukrainian identity and the Ukrainian language, the state needs highly qualified specialists capable of self-development, self-realisation, with the ability to learn and teach. Therefore higher education institutions, which train professionally qualified pedagogical staff, including future teachers of the Ukrainian language and literature, occupy a significant place.

The purpose of the article is to describe the specifics of the grammatical competence formation among future teachers of the Ukrainian language and literature by the implementation of complex (morphological and syntactic) analyses of language units.

Linguistic analysis is one of the most effective types of exercises, in the process of which students highlight certain language units in the text in order to analyse them in detail according to the goal. The analysis of language units can be carried out both at the beginning of the academic year and semester to check the level of acquired knowledge (as a propaedeutic element of learning), and after studying a certain section (phonetics, lexicology, morphology, syntax, etc.) (as a final form of control). However, usually, such exercises become training. It allows to diagnose the solidity of knowledge, the depth of

understanding of a certain language phenomenon by the students of education, on which depends the quality of the formed competences of the future teacher and the ability to use knowledge during pedagogical activities. Unlike other types of exercises, where creativity plays an important role, language analyses are carried out under a scheme, according to a sample, to a clear algorithm, which allows to keep the sequence in the memory and provides the completeness of the analysis.

Consequently, grammatical competences formed with the help of a number of well-chosen exercises and tasks, including linguistic analyses, will allow philology students – future teachers of the Ukrainian language and literature – to automatically feel the language, select the correct word forms, and deftly build sentences. It is precisely what will help implement communicative language and at the same time will form grammatical literacy among their students during the process of pedagogical activity.

Keywords: *grammatical competence, teacher's profессиogram, modern Ukrainian literary language, morphology, syntax, linguistic analysis, language analysis.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасних умовах відстоювання української державності, української ідентичності, української мови держава потребує висококваліфікованих фахівців, здатних до саморозвитку, самореалізації, з умінням вчитися й навчати, тому вагоме місце посідають заклади вищої освіти, де формують професійно компетентних педагогічних працівників, із-поміж яких і майбутні вчителі української мови і літератури. Прагнення України до євроінтеграції загалом і в освітній простір зокрема, долучення до Болонського процесу, орієнтація вітчизняної освіти на вивчення іноземних мов та знання їх на рівні, який дозволяє вільно спілкуватися з представниками інших етносів, сьогодні поступово виступає на передній план, применшуючи певною мірою вагомість і важливість володіння рідною мовою. Проте акцент лише на комунікативному аспекті функціонування мови, на нашу думку, нівелює необхідність вивчати і знати граматику – словотвір, морфологію і синтаксис, яка й сприяє опануванню цією комунікативною компетентністю як здатністю особистості застосувати в конкретному спілкуванні знання мови з певною метою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгводидактиці є низка досліджень, присвячених формуванню в майбутнього педагога-словесника різних компетенцій, зокрема й граматичних. Так, Т. Горохова зацентувала увагу на основних складниках граматичної компетенції студентів-філологів, визначила поняття компетенції, компетентності, комунікативної компетенції, зазначивши, що граматична компетенція як складник комунікативної посідає важливе місце у професіограмі сучасного філолога. Під граматичною компетенцією авторка розуміє «наявність у майбутнього філолога відповідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які можна подати у вигляді конструкта таких компонентів: мотиваційного, гностичного, діяльнісного та особистісного» [3, с. 5].

Формуванню граматичної компетентності учнів профільної школи на уроках української мови присвятила статтю Т. Груба, яка виділила визначальні особливості граматичної компетентності та шляхи її формування за допомогою різних фонетико-граматичних, лексико-граматичних, граматико-орфографічних, граматико-стилістичних вправ, оскільки зміст чинних програм з української мови для профільних класів зорієнтований не на формування, а на узагальнення

й систематизацію знань учнів з української мови [4, с. 66].

На думку О. Полінок, граматичну компетентність на уроках української мови доцільно формувати з допомогою методу проєктів, що дозволяє розвивати організаційні здібності і творчі задатки старшокласників, збагачує їхній особистісний досвід, мотивує до саморозвитку тощо [9, с. 184].

Щоправда, більшість сучасних праць стосується формування граматичних компетенцій при вивченні іноземної мови, що зумовлене процесами інтеграції України у світовий освітній простір і водночас суспільним замовленням на такого фахівця. О. Касаткіна зосереджується на питаннях організації ефективного контролю рівня сформованості граматичної компетентності студентів на заняттях іноземної мови, яку трактує як «знання граматичних засобів мови і здатність їх використовувати <...> здатність розуміти і висловлювати смисл (значення), породжувати і розпізнавати фрази, побудовані за певними принципами, а не запам'ятовувати та відтворювати їх як готові формули» [5, с. 52]. На необхідності відійти від традиційної моделі навчання іноземної мови та змістити «акцент із навчання граматичного матеріалу заради формування граматичних навичок та умінь на навчання граматичного матеріалу як інструменту для продукування власного коректного висловлювання» наголошує О. Гладка [2, с. 461], яка до складників граматичної компетентності відносить «граматичні знання, граматичні навички (рецептивні та репродуктивні) та граматичну усвідомленість (здатність студентів реєструвати та розпізнавати граматичні явища в усному і писемному мовленні, особливості та закономірності їх утворення та функціонування)» [2, с. 462].

Формування граматичної компетенції необхідне і при вивченні латинської мови, яку вивчають філологи з метою розширити світогляд й ерудицію, поглибити знання про античний світ, оскільки, як зауважує Г. Навольська, «розуміння сучасних європейських мов неможливе без знання латинської» [8, с. 146], доводячи, що «формування граматичної компетенції забезпечується завдяки дотриманню основних дидактичних принципів: свідомості, науковості, доступності, систематичності, послідовності, активності студентів у навчальній діяльності, і, особливо, врахуванню домінуючої ролі вправ» [8, с. 145]

Науковці у працях зосереджуються на формуванні граматичної компетентності не лише у філологів, а й у інших здобувачів вищої освіти, чого

вимагає розширення міжнародної співпраці в різних галузях. Система запропонованих вправ спрямована на вироблення умінь грамотно застосовувати різноманітні граматичні конструкції, продукувати усні й писемні висловлювання відповідно до граматичних правил, розуміти співрозмовника. Зокрема, на думку дослідників, «найбільш ефективною технологією під час навчання граматики англійської мови немовних вищів є технологія інтегрованого управління операційним і мотиваційним компонентами навчально-пізнавальної діяльності здобувачів» [10, с. 295], що дозволить підготувати майбутніх фахівців до професійної діяльності у різних сферах.

Отже, лінгводидакти сходяться на тому, що оволодіння мовою – як українською, так і іноземною – неможливе без засвоєння граматичних особливостей мови. А граматична компетенція, як зауважує І. Тригуб, – «це здатність людини до коректного граматичного оформлення своїх усних і писемних висловлювань і розуміння граматичного оформлення інших, яка базується на складній динамічній взаємодії відповідних навичок, знань та граматичної усвідомленості» [12, с. 75]. Лише наявність знання мови, зокрема й морфології та синтаксису, дозволить сформувати комунікативну компетентність, складниками якої є мовна, мовленнєва і прагматична компетенції.

Мета статті – описати специфіку формування граматичної компетенції у майбутніх учителів української мови і літератури шляхом виконання комплексних (морфологічного та синтаксичного) аналізів мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні у закладах вищої освіти при підготовці педагогів особливу увагу зосереджують на формуванні їхніх професійних компетентностей, які б дозволили реалізувати себе як висококваліфікованого фахівця, здатного вільно комунікувати з учнями, бути для них своєрідним взірцем, сприяти їхньому особистісному розвитку загалом та водночас спонукати учнів до постійного оволодіння новими знаннями. Тому якщо говорити про професіограму сучасного вчителя-філолога, то він «повинен володіти: 1) особистісними професійно важливими якостями; 2) глибокими професійно-педагогічними знаннями з фахових дисциплін і методик їх викладання; 3) комунікативними навичками та лінгводидактичною компетентністю; 4) сучасними освітніми технологіями; 5) організаторськими вміннями та навичками; 6) вміннями реалізовувати свої життєві програми в умовах реальної дійсності» [6, с. 6]. Отже, одним зі складників професіограми є володіння ґрунтовними знаннями. Якщо ж говорити про підготовку у ЗВО українського філолога, то це насамперед глибокі знання української літератури і мови, які необхідно передати учням, навчити їх любити рідне слово, граматично і стилістично правильно ним послуговуватися з комунікативною метою.

Як свідчать сучасні дослідження, в умовах постійних міжмовних контактів пріоритетним став акцент на формуванні граматичних компетентностей у майбутніх учителів іноземної

мови, позаяк вивчення чужої мови справді потребує великих зусиль, аби здобувачі освіти знали її на належному рівні та могли навчити інших. Водночас побутує думка, що українську мову діти вчать із дитинства, для більшості вона є рідною, а тому для комунікації немає потреби витратити час на вивчення граматичної структури. Як наслідок, сьогодні все частіше спостерігаємо (чуємо / читаємо) в усному та писемному мовленні різних прошарків населення, зокрема й у педагогічній спільноті, велику кількість граматичних помилок (до прикладу, неправильне відмінювання числівників, використання російських закінчень в іменників у місцевому відмінку множини, нівелювання кличним відмінком, неправильна побудова речень, що змінює його значення або взагалі ускладнює розуміння, зловживання складними ускладненими конструкціями, недотримання інтонаційного оформлення речень тощо). Тому існує постійна потреба розробляти та використовувати різні системи вправ, завдань, спрямованих на вироблення у студентів-філологів граматичних компетенцій із метою формування висококваліфікованого фахівця – вчителя української мови і літератури.

Зауважимо також, що не менш важливими є наявність таких навичок і в учителя початкових класів, який починає формувати граматичну компетентність, яка у старших класах повинна поглиблюватися, удосконалюватися та набувати автоматизму. Якщо у молодших класах «під граматичною правильністю мовлення дитини розуміють практичне засвоєння дітьми граматичної будови мови як чіткої системи мовних одиниць (морфології, словотворення та синтаксису) і правил їх функціонування» [7, с. 310], то у старшій школі це вже повинно бути не лише набуття практичних навичок, а й теоретичне осмислення з допомогою вчителя кожного граматичного явища.

«Грамматика – будова мови з властивими їй морфологічними одиницями, категоріями і формами, синтаксичними одиницями і категоріями, словотвірними одиницями та способами словотворення» [1]. Як розділ мовознавства і водночас навчальну дисципліну граматику у закладах вищої освіти відповідно до більшості освітніх програм «Філологія. Українська мова і література» та «Середня освіта. Українська мова і література» переважно вивчають на третьому (розділ «Морфологія») та четвертому (розділ «Синтаксис») курсах. Вона є завершальною в курсі «Сучасна українська літературна мова», і саме після її засвоєння здобувач вищої освіти може набутти відповідних компетенцій, із-поміж яких здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії української мови у практиці навчання української мови і літератури в закладах середньої освіти; здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт; володіння комунікативною компетентністю з

української мови, удосконалювати й підвищувати власний компетентнісний рівень [13, с. 6–7].

Таким чином, студенти-філологи на третьому курсі повинні вміти визначати граматичне значення слова, способи й засоби його вираження, належність до певних частини та їхні граматичні категорії, а на четвертому – мати знання про функціонування слова у словосполученні і реченні, синтаксичні зв'язки і відношення між членами речення та частинами речення, способи вираження членів речення, особливості побудови простих і складних речень, правила пунктуації тощо. Найкраще формуванню граматичної компетенції сприяють вправи – «спеціально організоване в навчальних умовах багаторазове виконання окремих операцій, дій або діяльності з метою оволодіння ними або їх удосконалення» [12, с. 75].

Для формування граматичної компетенції у здобувачів вищої освіти необхідно правильно підбирати вправи, виконувати їх у певній послідовності, дотримуватися принципу поступового ускладнення завдань, систематичності та контролю за їх виконанням. І, як доводить практика, найбільш ґрунтовно систематизувати знання здобувача освіти, перевірити їх, визначити певні прогалини у формуванні граматичної компетенції можна з допомогою такого поширеного й використовуваного різновиду вправ, як мовні розбори (мовний аналіз, лінгвістичний аналіз, лінгвістичний розбір).

Мовний розбір – це один із найбільш ефективних видів вправ, у процесі якого учні / студенти в тексті виділяють певні мовні одиниці з метою їхнього детального аналізу відповідно до поставленої мети. Аналіз мовних одиниць можна проводити як на початку навчального року, семестру для перевірки рівня набутих знань (як пропедевтичний елемент навчання), так і після вивчення певного розділу (фонетики, лексикології, морфології, синтаксису тощо) (як підсумкова форма контролю). Проте найчастіше такі вправи набувають статусу тренувальних, що дозволяє діагностувати рівень міцності знань, глибину розуміння здобувачами освіти певного мовного явища, від чого залежить якість сформованих компетентностей у майбутнього вчителя та уміння використати знання на практиці, зокрема під час педагогічної діяльності. На відміну від інших типів вправ, де важливу роль відіграють творчість, креативність, мовні розбори виконуються згідно зі схемою, відповідно до зразка, за чітким алгоритмом, що дозволяє зберігати в пам'яті послідовність і забезпечує повноту аналізу.

Морфологія як розділ граматики передбачає вивчення повнозначних (іменників, прикметників, числівників, займенників, дієслів, прислівників) та службових (прийменників, сполучників і часток) частин мови, а також вигуків; крім того, подаються відомості про слова категорії стану (станівники), модальні слова (модальники) і дієслівні зв'язки. Звичайно, алгоритм аналізу повнозначних слів більш складний, однак для будь-якої частини мови мовний аналіз – це можливість повторити й узагальнити усю інформацію про неї.

Так, до прикладу, при вивченні іменника як частини мови спочатку студентам пропонується виконати низку вправ на визначення окремих характерних ознак іменника, особливо тих, які, як свідчить практика, викликають певні складнощі (наприклад, рід, відміна і група). Підсумковим є лінгвістичний аналіз іменника як частини мови відповідно до схеми.

Схема розбору іменника

1. Слово, яке аналізується. 2. Частина мови. 3. Початкова форма. 4. Лексико-граматичні категорії. 5. Рід. 6. Число. 7. Відмінок. 8. Відміна. 9. Група. 10. Синтаксична роль. 11. Спосіб творення. 12. Вимова й написання.

Зразок аналізу

Вечірнє сонце, дякую за день! (Ліна Костенко)

1. *День*. 2. Іменник. 3. П. ф. – *день*. 4. Загальна, конкретна назва нестоти. 5. Чоловічий рід. 6. Однина. 7. Знахідний відмінок. 8. Друга відміна. 9. М'яка група. 10. Обставина причини. 11. Непохідне слово. 12. Вимова й написання збігаються.

Аналізуючи слова за цим алгоритмом, здобувачі освіти повторюють увесь вивчений раніше матеріал щодо різних лексико-граматичних і морфологічних категорій іменника, актуалізують знання зі словотвору, а також працюють на перспективу – визначають синтаксичну функцію аналізованої одиниці, оскільки такі знання мають ще зі шкільного курсу мови.

Синтаксис української мови як завершальний етап вивчення курсу сучасної мови покликаний виробити відповідно синтаксичні навички виокремлення й характеристики словосполучень, головних та другорядних членів речення, простих неускладнених і ускладнених речень, складних речень та складних ускладнених конструкцій. Формуванню синтаксичних компетентностей сприяють різнопланові репродуктивні, рецептивні, продуктивні та інші вправи.

Так, до прикладу, при вивченні словосполучення здобувачі освіти повинні знати критерії розмежування словосполучень і речень, типологію словосполучень за будовою, типами синтаксичного зв'язку і синтаксичних відношень, стрижневим словом, засобами поєднання компонентів у словосполучення; вміти складати словосполучення за певними моделями; розчленовувати речення на прості і складні словосполучення; деталізувати кожен тип синтаксичного зв'язку тощо. І підсумковою вправою, а також формою контролю є завдання «виконати повний синтаксичний аналіз словосполучень за схемою» [11, с. 12].

Кожен із підрозділів синтаксису закінчується саме лінгвістичним аналізом вивченої синтаксичної одиниці. Тут зауважимо, що на відміну від морфологічних розборів частин мови, де алгоритм аналізу однаковий, у синтаксисі кожен наступний аналіз ускладнюється, оскільки відбувається поступове вивчення все більшого за обсягом матеріалу: словосполучення – просте речення – просте ускладнене речення – складне неускладнене речення – складна синтаксична конструкція.

Проілюструємо це на конкретних прикладах схеми аналізу синтаксичних одиниць.

Схема розбору простого речення

Тип речення за: 1) кількістю граматичних основ; 2) метою висловлювання; 3) інтонаційним оформленням; 4) характером предикативних відношень; 5) структурою граматичної основи; 6) наявністю / відсутністю другорядних членів речення; 7) наявністю / відсутністю обов'язкових членів речення; 8) наявністю / відсутністю засобів ускладнення; 9) пунктуація; 10) аналіз головних і другорядних членів речення: а) пояснюване слово; б) запитання; в) аналізоване слово; г) член речення, його різновид; г) засіб вираження; д) тип синтаксичного зв'язку.

Зразок розбору

Море світла повільно почало заливати простори степу.

Речення просте, розповідне, неокличне, стверджувальне, двоскладне, поширене, повне, неускладнене. У кінці розповідного неокличного речення ставиться крапка.

(що?) *море світла* – складений підмет, виражений семантично неподільним словосполученням (метафорою) – іменником середнього роду у називному відмінку однини з іменником середнього роду в родовому відмінку однини;

море світла (що зробило?) *почало заливати* – складений дієслівний присудок, виражений родовою формою дієслова дійсного способу минулого часу середнього роду однини із фазовим значенням та інфінітивом, зв'язок – координація;

почало заливати (що?) *простори* – прямий додаток, виражений іменником у знахідному відмінку множини, зв'язок – керування (сильне, безпосереднє);

почало заливати (як?) *повільно* – обставина способу дії, виражена прислівником способу дії, зв'язок – прилягання;

простори (які?) *степу* – неузгоджене означення, виражене іменником чоловічого роду в родовому відмінку однини; зв'язок – керування (слабке, безпосереднє) [11, с. 48].

Синтаксичний розбір простого ускладненого речення розширюється детальним аналізом засобів ускладнення, способами їх вираження та характеристикою особливостей пунктуації.

Для аналізу складного речення майбутні філологи повинні набути додаткових знань щодо структури складного речення, його типології, семантико-синтаксичних відношень, особливу увагу звернути на схематичне зображення речення шляхом накреслення лінійних і рівневих схем. Набуті раніше навички аналізу членів речення здобувачі освіти актуалізують в останньому пункті синтаксичного розбору складного неускладненого речення або складної синтаксичної конструкції

Схема розбору складнопідрядного речення

1. Тип речення за кількістю предикативних одиниць (граматичні основи підкреслити, предикативні одиниці пронумерувати). 2. Вид за засобами поєднання компонентів. 3. Тип за місцем підрядної частини по відношенню до головної. 4. Тип за співвідношенням головної і підрядної

частин. 5. Різновид за семантико-синтаксичними відношеннями. 6. Пунктуація між частинами складнопідрядного речення. 7. Лінійна та графічна (рівнева) схеми речення. 8. Аналіз предикативних одиниць за схемою розбору простого речення.

Зразок розбору

¹Іноді, ²коли вогонь розгорався ясніше, ¹навколо багаття вимальовувались постаті людей.

Речення складне, складнопідрядне. Підрядне речення розташоване всередині головного, одночленне, пояснює обставину часу *іноді?*, приєднується за допомогою сполучника *коли* і є підрядним обставинним часу. Підрядне речення, яке розташоване всередині головного, виділяється комами.

Перша предикативна одиниця ... (далі за схемою аналізу простого речення) [11, с. 83].

Як бачимо, при характеристиці головних і другорядних членів речення здобувачі освіти знову актуалізують знання з морфології, позаяк їм потрібно вказати спосіб вираження кожного члена речення, а водночас і згадати типи синтаксичних зв'язків у словосполученні. Усі схеми аналізу речень (різних типів) передбачають постійне повернення до характеристики членів речення і, відповідно, до способів їх вираження.

Мовні розбори бувають повними й частковими, усними й письмовими, схема аналізу може бути витримана повністю або вибірково (залежно від завдання, окресленого викладачем), усі вони або генерують граматичні компетенції, або ж є критерієм визначення рівня їх сформованості.

Отже, лінгвістичний аналіз як своєрідний різновид дидактичної вправи сприяє активізації мисленнєвої діяльності здобувачів освіти, спонукає їх до оволодіння системою теоретичних знань, розвиває вміння виокремлювати необхідні мовні одиниці, зіставляти їх, характеризувати й робити логічні висновки. Особливо цінним є те, що саме мовні розбори – це засіб контролю та самоконтролю, який найбільш доцільно використовувати на етапах узагальнення й систематизації знань під час виконання контрольних робіт, проведення підсумкових контролів, зокрема й атестаційних (випускних), що дозволяє визначити рівень сформованості граматичної компетенції.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, сформовані й закріплені за допомогою низки вдало підібраних вправ і завдань, зокрема й лінгвістичних аналізів, граматичні компетенції дозволять студентам-філологам – майбутнім учителям української мови і літератури – на рівні автоматизму відчувати мову, добирати правильні форми слів, вправно будувати речення, що сприятиме реалізації комунікативної мови і водночас формуватиме граматичну грамотність у їхніх учнів у процесі педагогічної діяльності. Оскільки курс української мови в закладах загальної середньої освіти є комунікативно спрямованим, то висококваліфікований педагог із правильно сформованими граматичними компетенціями стане взірцем та орієнтиром для здобувачів освіти.

Перспективою дослідження є пошук форм і методів формування фонетичної компетенції у здобувачів вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вихованець І. Р. Граматика. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс]. Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: <https://esu.com.ua/article-26811> (дата звернення: 28.04.2023).
2. Гладка О. Комунікативний підхід до формування граматичної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2021. Випуск 193. С. 461–465.
3. Горохова Т. О. Граматична компетенція як складова професіограми студента-філолога. *Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки*: матер. Всеук. наук.-практ. конф. 18 квітня 2013 р. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1082/1/T_Gorohova_DMU_3_GI.pdf (дата звернення: 14.04.2023).
4. Груба Т. Граматичні вправи як ефективний засіб формування граматичної компетентності учнів профільної школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2016. Вип. 2. С. 63–70.
5. Касаткіна О. В. До питання розвитку граматичної компетентності студентів на заняттях іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету*. Педагогічні науки. Житомир, 2011. Випуск 59. С. 52–55.
6. Клак І. Є. Формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук; 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2015. 20 с.
7. Мартіна О.В. Граматична правильність як основа формування мовної особистості молодших школярів. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. Серія: Філологічна. 2016. Вип. 13. С. 308–313.
8. Навольська Г. Особливості формування граматичної компетентності студентів філологічних факультетів під час навчання латинської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. Луцьк, 2013. Вип. 20 (269). С. 145–149.
9. Полінок О. В. Теоретичні засади формування граматичної компетентності учнів старших класів на уроках української мови з використанням методу проєктів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Випуск 132. С. 181–189.
10. Резунова О. С., Резунова В. В. Формування граматичної компетентності здобувачів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у немовних закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика = Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. 2022. № 1 (41). С. 292–296.
11. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: збірник вправ і завдань для студентів ОПП «Філологія. Українська мова і література», «Середня освіта. Мови і літератури (польська, українська)», «Середня освіта. Українська мова і література». Укл. Н. М. Торчинська. Вид. друге, доп. Хмельницький, 2021. 128 с.
12. Тригуб І. П. Формування граматичної компетентності у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 74–77.
13. Філологія. Українська мова і література: освітньо-професійна програма першого (бакалаврського)

рівня. Гарант – М. М. Гавриш. Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2021. 16 с. URL: <https://khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/op/b/035-fum-2021.pdf> (дата звернення: 14.04.2023).

REFERENSES

1. Vykhovanej, I. R. (2006). *Ghramatyka [Grammar] Encyklopedija Suchasnoji Ukrainy [Elektronnyj resurs]*. Redkol.: I. M. Dzjuba, A. I. Zhukovskij, M. Gh. Zheleznyak [ta in.]; NAN Ukrainy, NTSh. Kyjiv: Instytut encyklopedychnykh doslidzhenj NAN Ukrainy, URL: <https://esu.com.ua/article-26811> (data zvernennja: 28.04.2023). [in Ukrainian].
2. Ghladka, O. (2021). *Komunikativnyj pidkhdid do formuvannja ghramatychnoji kompetentnosti majbutnikh uchyteliv inozemnoji movy [Communicative approach to forming future foreign language teachers' grammatical competence]*. *Naukovi zapysky. Serija: Filologhichni nauky*. Vypusk 193. S. 461–465. [in Ukrainian].
3. Ghorokhova, T. O. 2013. *Ghramatychna kompetencija jak skladova profesiogramy studenta-filologa [Grammatical competence as a part of professiongram of students of philology]*. *Doslidzhennja molodykh uchenykh u konteksti rozvytku suchasnoji nauky: mater. Vseuk. nauk.-prakt. konf. 18 kvitnja 2013 r.* URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1082/1/T_Gorohova_DMU_3_GI.pdf (data zvernennja: 14.04.2023) [in Ukrainian].
4. Ghruba, T. (2016). *Ghramatychni vpravy jak efektyvnyj zasib formuvannja ghramatychnoji kompetentnosti uchniv profilnoji shkoly [Grammatical exercises as an effective means of forming the grammatical competence of special school students]*. *Zbirnyk naukovykh pracj Umansjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho univrsytetu*. 2016. Vyp. 2. S. 63–70. [in Ukrainian].
5. Kasatkina, O. V. (2011). *Do pytannja rozvytku ghramatychnoji kompetentnosti studentiv na zanjattjakh inozemnoji movy [To the question of the grammar competence development at the lessons of foreign language]*. *Visnyk Zhytomyrskogho derzhavnogho univrsytetu. Pedaghoghichni nauky*. Zhytomyr, Vypusk 59. S. 52–55. [in Ukrainian].
6. Klak, I. Je. (2015). *Formuvannja profesijnoji komunikativnoji kompetentnosti v majbutnikh uchyteliv-filologhiv u procesi vyvchennja fakhovykh dyscyplin [Formation of future teachers-philologists' professional communicative competence in the process of learning special disciplines]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk; 13.00.04 – teoriya i metodyka profesijnoji osvity*. Kyjiv. 20 s. [in Ukrainian].
7. Martina, O. V. (2016). *Ghramatychna pravyljnistj jak osnova formuvannja movnoji osobystosti molodshykh shkoljariv [Grammatical correctness as a basis for the formation of linguistic personality of younger schoolchildren]*. *Ivan Oghijenko i suchasna nauka ta osvita*. Serija: Filologhichna. Vyp. 13. S. 308–313. [in Ukrainian].
8. Navoljsjka, G. (2013). *Osoblyvosti formuvannja ghramatychnoji kompetenciji studentiv filologhichnykh fakuljtetiv pid chas navchannja latynsjkoi movy [Peculiarities of students' grammar competence formation during the latin language course at the philological faculties]*. *Naukovyj visnyk Skhidnojevropejsjkogho nacionaljnogho univrsytetu imeni Lesi Ukrainky*. Serija: Filologhichni nauky. Lucjk. Vyp. 20 (269). S. 145–149. [in Ukrainian].
9. Polinok, O. V. (2016). *Teoretychni zasady formuvannja ghramatychnoji kompetentnosti uchniv starshykh klasiv na urokakh ukrajinsjkoi movy z vykorystannjam metodu proektiv [Theoretical bases of formation of grammatical competence of high school students in the Ukrainian language lessons using the project method]*. *Naukovi zapysky. Serija: Pedaghoghichni nauky: zbirnyk naukovykh pracj*. Kyjiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Dragomanova. Vypusk 132. S. 181–189. [in Ukrainian].

10. Rezunova, O. S., Rezunova, V. V. (2022). Formuvannja ghramatychnoji kompetentnosti zdobuvachiv na zanjattjakh z inozemnoji movy za profesijnym sprjamuvannjam u nemovnykh zakladakh vyshhoji osvity [Formation of applicants grammatical competence at foreign language for specific purpose classes in non-language institutions of higher education]. *Pedagoghichni nauky: teorija ta praktyka = Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. № 1 (41). S. 292–296. [in Ukrainian].

11. Torchyns'ka, N. M. (ukl.). (2021). Suchasna ukrajins'ka literaturna mova. Syntaksys [Modern ukrainian literary language. Syntax]: zbirnyk vprav i zavdanj dlja studentiv OPP «Filologhija. Ukrajins'ka mova i literatura», «Serednja osvita. Movy i literatury (poljs'ka, ukrajins'ka)», «Serednja osvita. Ukrajins'ka mova i literatura». Vyd. drughe, dop. Khmel'nyckyj. 128 s. [in Ukrainian].

12. Tryghub, I. P. (2014). Formuvannja ghramatychnoji kompetenciji u studentiv nemovnykh specialnostej VNZ u procesi vyvchennja anghlijskoho movy [Grammatical competence formation of unlinguistic students of institute of higher education in the process of study English]. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnogo ghumanitarnogho universytetu. Serija: Filologhija*. Vyp. 10 (2). S. 74–77. [in Ukrainian].

13. Ghavrysh, M. M. (gar.) (2021). Filologhija. Ukrajins'ka mova i literatura [Philology. Ukrainian language and literature]: osvithno-profesijna prohrama pershogho

(bakalavrs'kogh) rivnja. Khmel'nyckyj nacional'nyj universytet. Khmel'nyckyj. 16 s. [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТОРЧИНСЬКА Наталія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: синтаксис української мови, українська діалектологія.

ТОРЧИНСЬКИЙ Михайло Миколайович – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: ономастика, культура наукової мови, морфологія української мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

TOTCHYNSKA Nataliia Mykolajivna – PhD of philological sciences, Assistant Professor of the Department of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University.

Scientific interests: syntax of Ukrainian language, Ukrainian dialectology.

TORCHYNSKYI Mychailo Mykolajovych – Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian Philology, Khmelnytskyi National University.

Scientific interests: onomastics, culture of scientific language, morphology of the Ukrainian language.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2023 р.